

מדות והליכות בראי הפרשה

מדות טיש

נושא השבוע: נקי כפים

פרשת
פקודי

מבית
שבט טיש

משבה

מאמר פתיחה

מדגש מהות המדה

אחת הדרכים שבהן נפר האדם, כפי שאמרנו חז"ל, הוא 'בכיסו' יחד עם 'פוסו וכעסו'. יכול האדם להדר במצוות, להתמיד בתורה, להקפיד על קלה כבדמונה, אולם ביותר צריך להאחר בממון חברו, להיות נקי כפים ובר לבב, לשא ולתן באמונה ולהתנהג בדרך הישר והנאמנות. וכשם שבכבוד חברו צריך להיות נקי כפים ובר לבב, כך גם צריך להאחר בממון חברו שיהיה חביב עליך כשליך, שהרי אין לך חמור בכל האסורים שבתורה מעגש הגול, כמו שאמרנו חז"ל במדרש תנחומא. בשעה שאנו אומרים בתפלה וכוונתנו "אשמינו, גזלנו, חמסנו", עלול האדם להרהר ולחשוב: "וכי גזלתי וחסנו אני? האם לסטים אני שישב על פרשת דרכים ומלסטם את הבריות?" אלא שאין הפנה דוקא לגנב של ממש, אלא לעתים נכשלים אנו בדברים של מה בכך שאינם בגדר נקיית כפים, והדגמאות לכך הן למכביר. אם זה חפץ שאינו שלנו והגיע לידנו בדרך לא דרך ואנו עושים בו שמוש, אם זה חוב קטן ששכחנו מפנו, אם זה הפרעה לאלת וגרימת נזקים שונים וצער לאחר, ועוד היד נטויה. שומה על האדם לעצור את הפרצה בעודה קטנה, כי דרכו של היצר הרע שהיא אומר לו עשה כה ואלמחר עשה כה, ולבסוף גדלה הפרצה למכשול גדול, חלילה. וכבר אמרו חז"ל שהמקטרג בראש הוא הגול, ולא נענש דור המבול רק בעוון החמס שהיה ברשותם. ואלו על מי שנושא ונותן באמונה אחריו חז"ל, שפחש הוא כאלו קיים את כל התורה כלה, וגדול שכרו בעולם הזה ובעולם הבא.

חז"ל מספרים במדרש תנחומא, שבשעה שסיים משה רבנו להקים את המשכן וכליו, החל לערוך את חשבון ההכנסות מהתרומות של בני ישראל, לעמת ההוצאות של כלי המשכן, וגלה שחסר מן המשקל הפללי סך של אלף שבע מאות שבעים וחמשה שקלים, שהרי מראת כפר הפסף שתּרמו בני ישראל עשה את מאת האדנים לקרשים, אך לא ידע מה נעשה עם העדף שהיה בפסף ולא ידע היכן הוא. החל משה רבנו לחפש שפא יחשדו בו בני ישראל כי נטל את העדף לעצמו, והצטער שפא יתחיל שם שמים על ידו. יצאה בתקול מן השמים ואמרה לו: "ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים עשה ויום לעמודים", ואז נזכר משה שמהעדף של הפסף עשה ויום לעמודי החצר, ושמוח מאד שאפלו פרוטה לא היתה חסרה במשכן, והתקנים בו במשה: "לא יבן עבדי משה, בכל ביתי נאמן הוא". ויש מדרש המספר, כי בשעה שחלשה דעתו של משה רבנו והחל להתפלל לקב"ה שאיר את עיניו, באה אליו נשמתו של התנא רבי עקיבא שהתגלתה לו בצפור, ונשבה על ווי העמודים, ואז אורו עיניו של משה וקרא את הפסוק הלזה בשמחה. וכך מובא גם במדרש הבאור, שהגמון אחד בא פעם לרבן יוחנן בן זכאי ואמר לו: משה רבכם, או גנב היה, או שלא היה בקי בחשבון. הוכיח לו רבי יוחנן לאותו הגמון, שהוא לא חשב נכון את חשבון הכפרות, שכן כל כפר של שקל הקדש כפול הוא משקלי החל שהיו נהוגים בזמנם.

בתוספות השלם מובא, כי מסבה זו מטעמות התבות "ואת האלף" בטעם אולא גרש שנקרא בקול רם, כי באשר הגיע משה רבנו לפתרון תעלומת הפסף שהיה חסר לו, התמלא בשמחה ואורו עיניו על שפחלץ מהחשד שחשדו בו שפא נטל את הממון לעצמו, חלילה.

מספר, כי באחת העירות חנכו חסידיו של המהרי"ד מפלו בית מדרש חדש, והרבי הזמן לחנכת הבית. אחד החסידים הכניס בו פנים ספר תורה שנקתב על ידי סופר מקחה, והסופר התפאר בפני הרבי בכתב ידו המפאר, תוך כדי שהוא מטיל חשד בסופרו של הרבי שהוא נוטל שרר גבוה על פרשיותיו. אמר לו הרבי: "יודע אתה מדוע פותבים ווי"ו בראשי העמודים של ספר התורה?" נבוה הסופר ואמר: "בנראה בגלל שיש תבות רבות שמתחילות באות וא"ו, יותר משאר האותיות". אמר לו הרבי: "הבה ואשמיע לך דבר נפלא עלי פי דברי רבנו אברהם היחי, אחד מגדולי הראשונים, בעל ספר 'המנהיג'. הוא מזכיר את דברי המדרש שמושה הצטער על חשבון הפסף שנעלם מפנו, וכשנזכר שעשה מהם ויום לעמודים שמח, וכתב שלכן נאמרו תבות רבות בברכת 'אמת ויציב' שמתחילות בוא", כי עמדו לימין משה שלא יחשדו בו. מסבה זו עושים ווי"ם לעמודי ספר התורה, מפני שהתורה נקראת 'תורת משה', ובכך מרמזים על משה שהווי"ם עומדים לימינו ומגנים על כבודו. אולם פמה עמודים יש בספר התורה, שמתחילים בתבות מסומות לפי המסורת, ואילו הם? בראשית ברא אלקים, יהודה אתה יודו, הבאים אחריהם בים, שמר לך או שני השעירים, מהטבו ואעדה בם. ראשי התבות הללו עולים יחד ב'יש משה', כדי לרמז על הביוון והבושה שהיו למשה רבנו בעת שנעלם מאכרונו חשבון הפסף שהוציא לווי העמודים". סים הרבי ואמר לסופר: "ומה למדנו מכאן? שאין לחשד באחרים ולהטיל בהם ספקות וחשדות, ובגלל זה מרבים בוי"ו בספר התורה, כדי להזכיר שגם משה רבנו נחשד לחנם". למדנו פאן משה רבנו מוסר השכל, שכל אחד צריך להשתדל להראות כנקי כפים ובר לבב, שכל ממונו כשר וישר, להתרחק מכל דבר שיכול להתפרש חלילה שאין ידיו נקיית ולקדש שם שמים.

זכה דורנו ורבים מהדרים במצוות יותר מאשר בעבר, התפליו מהדרות לאין שעור, אנשים מהדרים בקניית אתרג נקי, אבל האם גם על הפסף בו רוכשים את המצוות, מקפידים הם שיהיה נקי לחלוטין? ללא שוב רבב!
(יחיד ודורו)

נמשל

למה הדבר דומה

אותו בפאר ויפי, והמתינו בצפיה דרוכה לקראת סיום שבועת החדשים, אז יזכו סוף־סוף לראות את אביהם היקר.

ביום המיעד, יצאו כל בני המשפחה אל הנמל, והשקיפו בנשימה עצורה אל הים כדי לראות את האנייה המתקרבת ובה אביהם האהוב. והנה, רואים הם נקדה ביים שהולכת וקרבה, הולכת וגדלה, עד שהיא מתגלית כאנית מפרשים גדולה, ועל ספונה עומד אביהם, שאמן פה רב עבר מאז נסע מהם, עד שכמעט שכחו את מראהו. ההתרגשות בקרב בני המשפחה הלכה וגברה, ואולם לפתע התהפכה השמחה לתוהו. למרבה התרדה והתפוחו, ראו כלם כי אניית משמר החופים מתקרבת אל אניית הנוסעים וחוסמת את דרכה, לבל תוכל להתקרב אל הנמל. בעוד בני המשפחה צופים באביהם העומד על הספון, כשהוא מוכן ומזומן לרדת אל החוף, והוא מנופף אליהם בהתרגשות, נגשו אליו פמה שוטרים והודיעו לו כי ירדתו אל החוף אסורה עליו. "זה עתה קבלנו ידיעה", אמרו השוטרים בפנים חמורות סבר, "כי באחד האיים הרחוקים של אותה מדינה פה שהיית עד־כזה, מתגורר אדם אחד שהגיש נגדך תביעה בגין חוב ישן שאתה חייב לו ועדן לא נפרע על־יך. מתבקש הנה לשוב אפוא אל המדינה הרחוקה, להשיב את הגזלה אשר גזלת, ואז תוכל לשוב הנה, לרדת אל החוף ולהפגש עם בני משפחתך". פרוץ האיש בבכי מר והתחיל להתחנן על־נפשו שייתרו לו לשוב לביתו. הוא אף הציע לשוטרים לשלח סכום גדול בהרבה ממה שהוא חייב לאותו אדם, אך כל דבריו נפלו על אזנים ערלות. "היה עליך להשיב את ההלוואה טרם צאתך מאותה מדינה רחוקה", אמרו השוטרים, "ואף הזרת על כן לפני נסיעתך, אלא שלא היית און לדברים אלו". רק לאחר הפצרות רבות, נאותו השוטרים להתיר לו לעמוד על ספון האנייה כדי שביני ביתו יוכלו להביט עליו זמן מעט, ולאחר מכן הוא השלך שוב אל האנייה שעשתה את דרכה בחזרה אל הארץ הרחוקה, והוא נפרד באכזריות מילדיו שפכה התגעגעו לראותו.

הנמשל

במשל זה, השתמש ה"חפץ חיים" על־מנת להמשיל את ירדתו של האדם אל העולם הזה כדי לקיים תורה ומצוות, והוא פאורח שצדד למדינה רחוקה ועתיד לשוב לביתו עם הסחורה שרכש בדרכו. כאשר האדם עולה השמימה לאחר סיום תפקידו בעולם הזה, הוא עובר תהליך של זקוק וזכוק; הנשמה כדי שייכל להגיע למקומו המבטח בגן־עדן, ואולם אם בידו עון של עשק וגזל, לא תוכל נשמתו להגיע אל המנוחה ואל הנחלה, אלא תאלץ להתגלגל שוב לעולם כדי לתקן את אשר ענת. והחכם עיניו בראשו, לזכור את עצמו מכל עון של גזל עוד בחיי חיאתו, להשיב כל פרוטה לבעליה, ואז שמור לו מקומו בגן־עדן.

בכפר קטן, התגורר איש עני שהיה ביש מזל וחסר־כל. לשוא נסה האיש לשלח ידו במלאכות שונות, וכל מה שנסה לעשות כדי להתפרנס מפונו, לא ראה ברכה בעמלו. ימים קשים עברו על האיש, משפחתו גדלה, עולליו שאלו לחם, וידו לא השיגה מאום. יום אחד, החליט האיש לנסות לשנות את מזלו ולהפליג לארץ רחוקה, ואחרי שנפרד מבני משפחתו, הפליג לדרכו אל מעבר לים. שנים ארוכות שהה האיש בנכר, בעוד בני משפחתו נמקים ברעב בכפרם הקטן, כשהם מצפים ומיחלים לשובו של אביהם הבייתה. תחלה, רדף המזל אחרי האיש, וגם בארץ הרחוקה לא ראה ברכה בעמלו, ורק אחרי תקופה ארוכה, אחרי יסורים ותלאות רבים, החל האיש סוף־סוף לראות כיצד מתהפך מצבו, ומעני מרוד שלא ידע צורת מטבע מהי, הפך לעשיר מכלג וצבר הון רב ממסחרו בנכר. כל אותן שנים ארוכות, המה לבו של האיש אל בני ביתו וילדיו, והתגעגע לראות את פניהם ולשוב לביתו בבטחה, אלא שהדבר נבצר מפונו עקב המרחק הגדול ועקב רצונו לצבר הון רב טרם שובו הבייתה. "יום אחד, ישב האיש עם עצמו, והנה צפו בני משפחתו ועלו לנגד עיניו כאלו הוא רואה אותם זה עתה, וגל של געגועים עזים אחז בו, עד שהוא החליט באותו רגע לחסל את עסקיו במקום, ולשוב לביתו עם צרור כסף גדול, מפונו יוכל לחיות יחד עם בני משפחתו שנים ארוכות ללא דאגה ומחסור. אמר ועשה, ותוך חודשים ספורים הצליח האיש למכר את כל רכושו שצבר בשנות שהותו בגולה, צרר את המזון הרב שחסך במשך כל אותה תקופה ארוכה, והחל להתכונן להפליג באנייה אל ביתו. טרם צאתו, שגר האיש מכתב נרגש לבני משפחתו, בה בשר להם על הפיכתו לעשיר מכלג ועל יציאתו אל הדרך לקראת שובו הבייתה. "אבוא אליכם בעוד כשבועה חודשים", כתב האב הנרגש במכתבו, ובקש מבני ביתו לבוא לקבל את פניו בחוף הים, כשהם לבושים בבגדים נאים אותם ירכשו בהלוואה, ויכיניו את הבית כראוי.

עודו עולה אל האנייה, אחרי שנפרד ממכריו בארץ הרחוקה, פנה אליו אחד מחבריו ואמר: "שמע נא, ידידי היקר. רוצה אני להסב את תשומת לבך לכה, שאולי נותרת חייב לאימי מתושבי מדינה זו סכום כלשהו, ויתכן ששכחת את הדבר מרב טרדה ודאגה. אם לא תחזיר את המזון למי שאתה חייב לו, יעמד לך הדבר כמכשול בדרכך, ומכיון שהדבר רחוקה מאד מביתך שנמצא מעבר לים, לא תוכל לשוב ולהחזיר את החוב לנושיה". פרוץ האיש בצחוק גדול, בטל בחייו את דברי חברו והדברים כלל לא חדרו לאזניו.

כשקבלו בני המשפחה את המכתב המרגש של אביהם, התמלא הבית ברגשות גיל ושמחה. כל בני הבית מהקטן ועד הגדול התרגשו בכל לבם לקראת חזרתו של האב הבייתה, נטלו סכום כסף גדול בהלוואה ועמו רכשו בגדים יפים, נקו את הבית וחדשו

מרגל

הלכות והליכות

טלית ותפלין שנוח לו לאדם שתעשה מצוה בממונו, ורק באקראי ולא בקביעות. ויש אומרים, שבזמננו שאנשים מקפידים, אין להשתמש בחפצי האלת, אפלו חפצי קדש ומצוה, כגון תפלין או ספרים. (זהירו בממון חברים)

• יש לאדם להשתדל לברח מנסיון נטילת ממון האלת, ולכונן את ארחות חיו באופן שלא יכשל בנטילת ממון שאינו שלו. וכן מספר על רבי ישראל סלנטר, שהניחו אצלו פעם פסח של אחרים שלא בעדים ולא היה הפמון ספור ומנוי, ומיד ברח החוצה, באמרו שאין להתיחד עם ממון שאינו שלו, שהרי אמרו חז"ל שרוב בני האדם נכשלים בגזל. (ממון כשר)

• פועל שכיר צריך להאחר שלא לביטל זמנו, ואם ביטל את הזמן צריך להחזיר לבעלים את שוי הזמן האבוד, אלא אם כן נתן לו רשות לכך. (שם)

• ביותר זקוק האדם שיש בידו ממון שאינו שלו, כגון גבאי צדקה וכן פועל שהוא שכיר שעושה, להאחר בתכלית ההזירות שלא להכשיל בנטילה מכספי האלת. (שם)

• הגזל תורו של חברו, הריהו בכלל אסור 'עני המהפך בחררה' ויש בזה גם משום גזל זמן. (באמונתו יחיה)

• מכיון שטבעו של האדם שהוא שכחן, יתכן שישכח חוב כלשהו ולכן צריך האדם לרשם כל חוב שתקיים לו או שתקייב לאחרים, כדי שלא ישכח. (השל"ה הק')

• מי שנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שבקש אין נותנים לו ומה שבידו נוטלים ממנו, ונמצא קרח מפאן ומפאן. (מסכת סוטה)

• על האדם להתרחק מתי מותרות שמביאים למכשולים בעניני ממון, ויש לאדם להיות זהיר שלא לפגוע ממנו לכבוד מזדמה, להתלבש במלבושים יקרים ולדור בהיכלי פבוד, שכל זה מכילה ממנו של אדם בזמן קצר ומביאו לידי עני, ולבסוף לידי גזל. (אהבת חסד)

• כמו לענין אכילת בשר אין שום ברישאל חשוד להכניס בשר לתוך פיו אם לא שידע שהוא בשר כשר, כן מהראוי ונכון גם בעניני ממון שלא לגע בשום דבר שבממון, כל זמן שאינו יודע שהוא שגך לו על-פי דין. (ה"חפץ חיים")

• דיני ממונות הם מקצוע גדול ואדם נכר בכיסו, לפי שנפשו של אדם מחמדתו, ובפרט בדורות הללו דור של ממון, ודרך איש ישר בעיניו ומונה החר לטהר את השרץ. ויש אשר נגע יראת ה' בלבבו ואינו עושה האסורים המפרסמים רק עושה דגמתם בשנוי השם, ואותם יקרא בשם רוח והצלחה, חריפות וחריצות. אך האיש המאמין בה' יאמין באמונה שלמה כי "עושה עושר ולא במשפט, בחצי ימיו יעזבונו ובאחריתו יהיה נבל". (פלא יועץ)

• צריך להאחר מאד שלא להונות ולגזל את האלת, וזו היא השאלה הראשונה שנשאל האדם בשעה שמכניסים אותו לדין, אם נשא ונתן באמונה. (מסכת שבת)

• באסור גנבה וגזלה, נכללים גם נטילת דבר של האלת ללא רשות, עכוב דבר שהגיע לידו בהתראו ואינו משיבו, וכן גזל שנה או כל הפרעה שהיא לאלת. (ממון כשר)

• כל הנהנה מסעדה שאינה מספקת לבעליה, יש בה אבק גזל. (הרמב"ם)

• הפעיר את חברו משנתו, הנו גזלן, מפני שגזל ממנו את מנוחתו, וזוהי גזלה שאין לה השבה. (החפץ חיים)

• גם גנבת דעת אסורה, ואפלו דעת נכרי. ויש בכך פרטים ואפנים שונים, כגון המשתמש בזכיות האלת לצרכי עצמו, מבטיח הבטחות בלי שהוא חושב לקימן, או שעושה דבר למען השני כדי שהלה יחשב שהוא עושה זאת לכבודו בזמן שהתפנן כבר לעשותו ממילא. (ממון כשר)

• אסור לגנב מהאלת אפלו דרך שחוק, וכן אסור לטל דבר ללא רשות הבעלים, גם אם יודע שהבעלים אינם מקפידים עליו. (שלחן ערוך)

• וכן אסור לטל דבר על-מנת להחזיר, ואפלו על-מנת להחזיר דבר משבח יותר. (ספר החנוך)

• וכן אסור לטל חפץ מהאלת כדי ללמד לקח ומוסר, כגון מי שמוניח חפץ יקר-ערך במקום שיד כל-אדם ממשמששת בהם, והוא מבקש ללמד את חברו מוסר בכך שהוא נוטל את החפץ לזמן מעט כדי שהלה ילמד מעתה ואילך לשמור על חפציו, וגם זה נקרא גנב. (היכל הברכה)

• השואל שלא מדעת נקרא גזלן, חוץ מדבר מצוה כגון

מהלל

מספורי חז"ל

רבי יוחנן אמר, שאם לא הייתה התורה נתנת לנו, היינו צריכים ללמוד כיצד להתנהג מבעלי החיים שהקב"ה ברא בעולמו. לדגמה, עלינו ללמוד על אסור גזל ושמיירה על כמון האלת, מן הנמלה, שעליה נאמר במשלי "תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה", שהיא אוגרת את לחמה לימות החורף ואין אחת נוגעת במה ששייך לחברתה אפלו כמלא הנימיה. ומספר, שפעם אחת הפילה נמלה אחת גרגר של חטה שמצאה, ובאו כל חברותיה והקיפו את החטה, וכל אחת מהן הייתה מריחה את הגרגר כדי לראות אם הוא שלהן, וכאשר חשו באפם שגרגר החטה אינו שלהן, עקפו את המקום ולא נטלוה. כך עברה נמלה ועוד נמלה, ואף אחת מהן לא נטלה את החטה, ורק לבסוף כשבאה הנמלה בעלת הגרגר, מצאה את החטה ונטלתה לעצמה. (דברים רבה)

אבא שאול בן בטנית, שהיה אחד מגדולי התנאים, היה מרביץ תורה לתלמידיו שהיו באים ללמוד אצלו, והיה מתפרנס ממכירת שמן וזו שהיה מוכר לאנשים שבאו לקנות אצלו לפי מדה. נוהג היה אבא שאול למלא את המדות מדי לילה, כדי שלמחרת יהיו לו פדים מוכנים למכירה. ומדוע היה מכין אותם מהלילה הקודם? מפני שרצה שטפות השמן והזין שנמצאות בכלי המדה יתמצו וירדו לתוך הכלי שעומד למטה, כדי שייכל למכור מדה מלאה לקונים ולא יפשל חלילה בנטילת השמן והזין לעצמו ומכירת מדה פחותה ללקוחות. פעם אחת, בא אבא שאול בן בטנית והביא עמו שלש מאות חביות של זין, אותם פנס במקשו שנים רבות מכל אותן טפות של לקוחות שלא רצו להמתין עד שיסיים למדוד את הזין בשבילם, ומפני שלא רצה ליהנות מפספי האלת, היה מלקט את הטפות זו לזו עד שהצטברו אצלו שלש מאות חביות זין שלמות מכל אותן טפות. גם חבריו של אבא שאול פנסו שלש מאות חביות של שמן, ויחד הביאו את שש מאות החביות אל הגזברים שבירושלים ושאלו אותם מה לעשות עם השמן והזין. אמרו להם הגזברים: "לא היה עליכם לאסוף את טפות הזין והשמן מצד הדין, מפני שהלקוחות ותרו עליהם". אמרו להם אבא שאול והחכמים: "אבל אין רצוננו במקוון האלת ואיננו חפצים לקחתם לעצמנו". אמרו להם הגזברים: "מפני שהחמתם על עצמכם, עשו מהם צרכי הרבים, שכן שנינו שמי שגזל ואינו יודע מפי גזל, יעשה בהם צרכי הרבים". (מסכת ביצה)

שנה אחת, הייתה שנת בצורת ובמשך זמן רב לא ירדו גשמים. שלחו חכמי ישראל שני חכמים לביתו של אבא חלקיה נבדו של חוני המעגל, כדי לבקש ממנו להתפלל על הגשמים כמו שעשה זקנו חוני המעגל. באו שני החכמים לחפש את אבא חלקיה,

מעשה באדם אחד, שבא אליו נכרי ובקש לקנות ממנו ארבעה כורים של תמרים. באותה שעה ישב המוכר בבית חשוף, ולא היה גר בידו כדי להאיר את הבית, ואף כף גדולה שמחזיקה מדה גדולה לא הייתה בידו. פנה המוכר ונטל כף קטנה, והחל להכניס תמרים לתוך השקים של הנכרי הקונה. פעמים רבות מלא המוכר את הכף הקטנה והעביר את התאנים אל השק, כשהוא סופר כל העת את הפעמים שהעביר את התאנים כדי לדעת לאיזו פמות כבר הגיע. בזמן שהמוכר העביר את התאנים לשקים של הנכרי, אמר לו הקונה: "אלקינו שבשמים הוא יודע ועד שאתה מודד לי נכון, כי אני לא רואה מאומה פמה אתה מוכר לי". עקב החשכה והאפלה שהיו בבית, ועקב כך שלא הייתה בידו כף גדולה, טעה המוכר והחסיר לנכרי שלשה סאים מארבעת הכורים שבקש לקנות. לאחר שהתמלאו שקיו של הנכרי, שלם לו הלה את השכר המלא על ארבעה כורים והלה לביתו. נטל המוכר את הכסף שקבל וקנה עמו כד גדול של שמן, והניח אותו בביתו במקום שבו מוכר את התמרים לנכרי. עברו ימים מספר, וכשנכנס המוכר באחד הימים אל האוצר בו מוכר את התאנים ובו עמד כד השמן, נחרד לראות כי הכד נפל ונשבר וכל השמן שלו נגר ונספג ארצה. בדק האיש את פמות התאנים שנותרה לו וגלה, כי בטעות מוכר לנכרי פחות מהפמות עליה שלם, והצדיק עליו את הדין על השמן שהפסיד, על כך שגזל את הקונה על-אף שהיה נכרי, כי גם גזל גוי אסור. (תנא דבי אליהו רבה)

לאמורא רב הונא החמיצו ארבע מאות חביות של זין שהיו במרתפו, והפסדו היה גדול מאד. באו החכמים לבקרו, ובהם רב יהודה אחיו של רב סלא חסידא. אמרו לו החכמים: "מפנין שאין זה דבר רגיל שארבע מאות חביות זין יחמיצו, הרי שעליה לפשפש במעשיה ולבדק מדוע ארע לה מארע כזה". אמר להם רב הונא: "אולי יודעים אתם פמה עלי לתקן את מעשי?" אמרו לו החכמים: שמענו עליה שאינך נותן לאריס שלך, שעובד אצלך בכרם הענבים שלך, חלק מזמורות הגפנים שבפרם כפי הראוי לעשות". אמר להם רב הונא: "אמת הוא שלא נתתי לו לאריס זה את הזמורות שלי, אבל עשיתי זאת מפני שהאריס לא השאיר לי כלום בפרם ונגב את כל הענבים שהיו אצלי". אמרו לו החכמים: "עכשו רואים אנו כיצד מתקנים הפתגם השגור בפי הבריות שמי שגונב מהגנב אף הוא טועם טעם של גנבה. שכן אף-על-גב שהוא גנב את הזמורות, היה לה לשלם לו את המגיע לו". אמר להם רב הונא: "מקבל אני את דבריכם, ומקבל אני על עצמי לשלם לו את שכרו". מיד נעשה לו לרב הונא נס גדול מן השמים, וחוור החמץ שבחביות ונעשה זין. ויש אומרים, שפחיר החמץ התניק ועלה, עד שפחירו היה שוה למחיר הזין. (מסכת ברכות)

מתפל

אמרות ופתגמים

- הנושא ונותן באמונה, נכסיו מתרבים והקב"ה מזמין לו פרנסתו, מפני שבני אדם בוטחים באמונתו ויהיה כמונם מצוי אצלו תמיד. (ראשית חכמה)
- הנושא ונותן באמונה ולא מאנה את הבריות, יושב במחצתו של הקב"ה. (רש"י במסכת תמיד)
- השומר את עצמו להתנהג בדרך הפשט בעניני ממונות, הוא מהמקורבים ישועת ה' על ישראל, ברכתיב "שמרו משפט ועשו צדקה כייקרוכה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות". (אהבת חסד)
- דע, כי עשר שנות צום מתוך חסידות, יתקפחו לך בעון אכילה אחת מן הגזל ומן הגנבה. (רבי אברהם בן הרמב"ם)
- רבים בדור הזה, שמקבצים עשר שלקהם שלא באמונה ובחלול השם, בגזלת עובד פוכבים, ואחר כך מנדבים מאותו ממון, להיות להם לכבוד בכל שנה ולתת להם ברפת מי שברך להיות להם שם ותפארת, ואין זה אלא מצוה הבאה בעבירה, ואין לעשר הזה מלח וקיום". (המהרש"א בכתובות)
- נאמר במשלי "אל תסג גבול עולם ובשדי יתומים אל תבא", וראשי החבובת אל תשג גבול עולם הם אל הגע, לכפרך שמי שרוצה להציל מגזל, עליו להזהר אף מנגיעה בחפצי הזולת. (אבן ספיר)
- חמדת המון מכשולותיו רבים, וכדי שיהיה האדם נקי מהם, צריך לו עיון גדול ודקדוק רב, ואם נקה ממנו - ידע שהגיע כבר למדרגה גדולה. כי רבים יתחסדו בענינים רבים מעניני החסידות, ובענין שנאת הבצע לא יכלו להגיע אל השלמות. (מסלת ישרים)
- מי שאינו עוסק במשא ומתן באמונה, אסורו פכול הן בין אדם לחברו והן בין אדם למקום, כי מגלה בזה שאין לו אמונה ובטחון באלקי ישראל. אם היה מאמין שאין אדם נוגע במה שמוכן לחברו, וכל מה שנגזר עליו יגיעו ולא יעדיף ולא יחסיר, לא היה בא לידי גזל. (רחמי האב)
- המראה חבה יתרה לחברו ואין פיו ולבו שוים, גנבת דעת מקורי. (פלא יועץ)

- בשעה שמכניסים אדם לדיו, אומרים לו: "נשאת ונתת באמונה?" (מסכת שבת)
- אין הגשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמה, שנאמר "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף", ופרש רש"י: בזמן שאמת מארץ תצמח, שיש אמונה במשא ומתן - צדק משמים נשקף, דהיינו גשמים שהם צדקה. (מסכת תענית)
- כל הנושא ונותן באמונה, הרי הוא פאלו קים תר"ג מצות. (בית המדרש)
- יהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, והוא משאו ומתנו באמונה ודבורו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוגי שלמדו תורה ראו כמה נאים דריו, כמה מתקנים מעשיו. עליו הכתוב אומר "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר". (מסכת יומא)
- אין הקב"ה חפץ אלא באמונה, וכן הוא אומר "אהבו אתה' כלי חסידיו אמונים נצר ה'", ואומר "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים". (הרמח"ל)
- אם נטלת את שאינו שלך, לבסוף גם את שלך יטלו ממך. (תנא דבי אליהו זוטא)
- אין לך חמור בכל האסורים שבתורה, מעניש הגזל. (תנחומא)
- סאה מלאה עונות, מי מקטר בה? גזל. כ"ד חטאות סדר יחזקאל, ומבלם לא חתם אלא בגזל. (מדרש תנחומא)
- עקר הצדקות הוא במקומו, וכל אדם שהוא מתנהג בישר וממונו בכשרות, זהו צדיק גמור. (קב הישר)
- צדיקים ממונם חביב עליהם יותר מגופם, מפני שאין פושטים ידיהם בגזל. (מסכת סוטה)
- כל הנושא ונותן עם הבריות באמונה, זוכה ויושב במחצתו של הקב"ה, בענין שנאמר "עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי, הלך בדרך תמים הוא ישרתני". ולא עוד, אלא שהקב"ה נותן עיניו תמיד בבעלי אמונה, בענין שנאמר "ה' עיניו הלאו לאמונה". (מעלות האדם)

מר זוטרא חסידא, התארח פעם באכסניה אחת, ובזמן ששהה שם נגנב גביע שהיה עשוי כסף מבעל המלון. החל בעל המלון לחפש את הגביע והבין שהגביע נגנב ממנו, וספר את צערו למר זוטרא. עקב מר זוטרא אחר אורחי המלון, ופתאום ראה את אחד התלמידים כשהוא נוטל את ידיו ומנגבן בבגד שהיה תלוי שם שלא היה שיה לו, אלא לאחד התלמידים האחרים. אמר מר זוטרא בלבו: "זה הגנב!" ומיד הורה לתפס את התלמיד ולחקר אותו, ואמנם הלה הודה שהוא גנב את הגביע. התפלאו כלם מהיכן ידע מר זוטרא שהוא הגנב, והוא הסביר ואמר: "כאשר ראיתי את התלמיד כיצד הוא מנגב את ידיו בגלימת חברו, הבנתי מיד שהוא הגנב. מדוע? מפני שאם לא אכפת לו מהמון של האלת והוא מסגל לנגב את ידיו בגלימת חברו, בנראה שהוא גם נכשל בנטילת הגביע". (מסכת בבא מציעא)

ושמעו שהוא נמצא עתה בעבודתו בשדה. הלכו לחפש, וכשמצאוהו ברכוהו לשלום, אך הוא לא ענה להם מאומה. המתנינו שני החכמים עד שאבא חלקיה סים את עבודתו, וכשחזר לביתו ראו שהוא מניח את בגדו העליון על כתפו ואת ערמת העצים שחטב, הוא מניח על כתפו השנייה. הלכו אחריו שני החכמים, וכשפאו לביתו שאלוהו מדוע לא השיב להם שלום כשברכוהו בהיותו בשדה, והשיב להם: "הרי שכיר יום אני ואיני רשאי לבטל ממלאכתי אפלו רגע אחד, כי בכך אפשל בנטילת ממון שאינו שלי". שאלוהו החכמים מדוע הניח את בגדו על כתפו, ולא הניח את העצים על גפי הבגד כדי להקל עליו לבל יכבידו העצים על בשרו, השיב אבא חלקיה: "בגד זה אינו שלי ונטלתי אותו מאחד מופרי בהשאלה, והרי שאלתי אותו על מנת ללבש אותו אבל לא על מנת להניח עליו עצים, ולכן נמנעתי מלעשות זאת". (מסכת תענית)

מספר

ספורי צדיקים

רבי יוסף זנגדל מסלנט, עמד פעם ביום הכפורים כשהוא לבוש בקיטל ועטוף בטלית, והתפלל בקדושה ובטהרה כדת היום. לפתע ראה מבעד החלון, גדי של ישראל אחד קופץ לתוך שדהו של אדם אחר. שאר המתפללים שראו אף הם את המעשה, לא זזו ממקומם, כי מי יפסיק מתפלתו ביום הקדוש ויגלו לטפל בבמהתם של אחרים? אולם רבי זנגדל לא הסס לרגע, הפסיק את תפלתו ורך מביית המדרש עם טליתו, כדי להוציא את הגדי מתוך הגנה ולמנע גרימת נזקים. לאחר מכן הסביר ואמר: "התורה חסה על ממונם של ישראל, והאדם צריך להיות זהיר בכך בכלעית ובכל זמן". (אנשי מידות)

זהירותו המפלאה של רבי מאיר מפרמישלין בכשרות המזון שהגיע לרשותו ועל טהרתו מכל נדנדוד של ספק, היו למופת. את כל המזון הרב שהיו המוני הבאים אל ביתו מגישים לפניו כמנחה, היה מחלק לצדקה, ולא היה משיר לעצמו אפלו פרוטה. המטבע הרגיל אותו הספים לקבל מידי הפוקדים את ביתו, היה 'חצי פרוצ'גר', שהיה סכום צנוע מאד, וכאשר היה אימי מניח סכום גדול יותר מזה, היה מתרעם ואומר: "מהר וטל את פספסך בחזרה, שכן מאיר אינו זקוק לכל כף הרבה מזון". לצרכיו ולצרכי ביתו, היה בורר מתוך המזון שלפניו סלת מתוך סלת, ומטבע אחד מני אלף שהיה נמצא כשר וראוי, היה נוטל לעצמו. מסבה זו, ארע לא פעם, שלא היה לו אפלו כדי קב חרובין לצרכי בני הבית והיו עטופים ברעב. פעם בא אליו בן אחיו רבי ישראל מקליש, והשתומם לראות כי הבית מלא וגדוש בהמון אדם שבאו להתדפק על שעריו של הצדיק. לא רצה האורח להתחק בין המזון, ופנה ללמוד בבית המדרש עד יעבר עמו ה', אלא שרק למחרת בחצות היום שקטה הארץ והבית התרוקן מהבאים בשעריו. שב רבי ישראל לבית דודו, והצטער לראות שוכב במטה וגונח מלבו. "מה ארע לך, דודי הקר?" נחרד רבי ישראל, ורבי מאיר השיב: "חש אני חלשה נוראה, שכן מאז יום אתמול לא בא אל פי אפלו טפת חמין, וכל אותן שעות ארפות שוחחתי ועסקתי עם הבאים בצל קורתך עד שחלשה גדולה ירדה עלי". התפלא רבי ישראל ושאל: "ומדוע באמת לא שתה הרבי מאומה מאמש?" ורבי מאיר אמר בשפל קול: "את האמת לא אכחד מפה, שאין בידי מעות לרפשתה וספר להכנת פוס חמין". לשמע התשובה השתומם האורח, ותוך כדי שהוא מביט על השלחן העמוס לעיפה בסכומי כסף גדולים, אמר: "והלא כסף רב כחול הים נמצא פה, ומדוע יאמר הרבי שאין בידי מאומה?" בטל רבי מאיר את דבריו ואמר: "מכל המעות הללו, אין לו למאיר אפלו פרוטה אחת כשרה לצרכי עצמו". עודם מדברים, ואל הבית נכנס אדם אחד והושיט לרבי מאיר פרוטה של 'חצי פרוצ'גר'. מייד אורו פניו של הרבי ואמר: "הנה הגיע המטבע הכשר המיעד לשמושו של מאיר, עכשו פבר אוכל לשתות פוס של חמין ממזון כשר וישר". (אספקלריה המאירה)

בשלהי חודש אדר תשכ"ט, נכנס אחד מבחורי ישיבת ויז'ניץ לבית המרקחת, ורכש שם תרופה שעלותה לירות בודדות. הבחור שלם בשטר של חמש לירות, אך הרוקח לא שם לב פראוי, והחזיר לו עדיף כאלו קבל שטר של עשר לירות. הכניס הבחור את הכסף לכיסו מבלי לספור, ורק לאחר שהתרחק כברת דרך מביית המרקחת, שם לבו לטעות של הרוקח וחזר אליו כדי להשיב לו את ההפרש. התפעל הרוקח מאד מישרו של הבחור ושאלו על מקום למודו, וכששמע שהלה לומד בישיבת ויז'ניץ אמר בהתרגשות: "אכן, שמעתי שאצלכם מחנכים לישר ונאמנות". מרב התפעלותו פרסם הרוקח את המאורע לקונים שהגיעו אליו, והדבר התגלגל והגיע לאזניו של הרבי ה' אמרי חיים" מויז'ניץ. ימים מעטים לאחר מכן, בראש חודש ניסן תשכ"ט, נכנסו בחורי הישיבה אל הרבי כדי להפריד מזונו עם סיום 'זמן' החרף, והוא שוחח עמם על החשיבות של קדוש השם בכל הליכותיהם, כדי שיהא שם שמים מתאהב עלידם, והתבטא: "בחור ישיבה צריך להיות זהב טהור מביית ומחוצו, בלמודו בישיבה וביציאתו החוצה". בסיום דבריו, פרץ הרבי בבכי של התרגשות ואמר: "בכיתי היום מרב שמחה, באשר שמעתי על 'נפש אחת מאתנו' שקדש שם שמים במעשהו, וכל השומעים גלו כי הסמל שלנו הוא הישר". (מאיר החיים)

אל ה'תפארת שלמה" מרדומסק, הגיע פעם אחד להתברך מפיו ובקש להעניק לו מטבע של זהב אחד, כדמי פדיון. היה זה מטבע בעל ערך, ואולם הרבי סרב לקחת, על אף שהלה הפציר בו רבות. לבסוף אמר לו הרבי: "אם רוצה אתה לתת מטבע זה לצדקה, מדוע צריך אתה לתת זאת דרכי? וכי אינך יכול להעביר בעצמך את המזון לצדקה? ושנית, הלא עומדת כאן קפת צדקה ותוכל להכניס בה את המטבע". פנה האיש אל קפת הצדקה, שלשל בה מטבע כלשהו והלה לדרפו. לאחר שיצא הלה, פתח הרבי את הקפה והראה לשמש שלו, ר' טוביה, כי הלה לא שלשל בקפה את מטבע הזהב שהיה לו, אלא הכניס תחתיו מטבע פחות וירוד של נחשת, שערכו מעט מאד. הביט הרבי במטבע ואמר לשמש: "ר' טוביה, ודאי תמה אתה עלי מדוע לא רציתי לטל את המטבע מזהב מידי האדם הלו, שהרי שרונים אנוחנו בעניית גדולה והבית ריק מכל, עד שהרבנית מרחקה לבאות את עצמה לסחר בשוק עם נוצות כדי להרויח מעט כסף. אולם דע לך שהאיש הלו קבל מן השמים עשר גדול, אלא שהוא משתמש עם כספו ללקת אחר תאות לבו. יום יבוא, והוא יעמד לפני בית דין של מעלה וישאלוהו מה עשית עם כספך? והוא יתחיל לפרט ולומר פמה מעשים גלויים עשה בכספו. בין הדברים יזכיר ויאמר שמטבע של זהב נתן לי, ואני אצטרך אפוא לעמוד בין כל בעלי העברות השתפים שלו, ואתה רוצה שאקח ממנו כזה? איני חפץ בממון פסול, רק בממון כשר בתכלית הפשרות, וכסף כזה שלא הגיע אל האדם בישר, יכול להוריד כל אחד ממדרגותיו ומעלותיו". (בישישים חכמה)

אצל החסיד רבי יהושע השיל פּרנקל־תאומים, היה סוס אחד שהיה בעל כחות לא טבעיים, ושרת את אדונו בנאמנות ובמסירות. הסוס עבד במקור רב שעורר פליאה בעיני כל רואיו, והספיק בזמן קצר מה שסוסים אחרים לא עשו במשך ימים ארוכים. התופעה הפלאית הגיעה לאזניו של הפריץ המקומי, והלה חמד את הסוס הנדיר ובקש לרכוש אותו מידיו של רבי יהושע השיל במקומו רב. מכיון שהפריץ היה איש קשה שרדה בנתיניו ללא רחמים, לא היתה בידיו של רבי יהושע השיל הבררה, והוא מכר לו את הסוס הנמרץ. אך ראה זה פלא, מאז עבר הסוס לידיו של הפריץ, חדל מפרצו הרב והפך להיות כאחד הסוסים, וברב אכזבה, החזיר הפריץ את הסוס לידיו של רבי יהושע השיל. באותו לילה ראה רבי יהושע השיל בחלומו את אחד הפועלים שעבד אצלו, ונפטר זמן מה לפני כן. הלה ספר בחלומו, כי בתקופה שעבד אצלו כפועל, נכשל לא פעם בגנבה ושלח ידו במקומו בעליו. לאחר פטירתו, כשעמד לפני בית דין של מעלה, החליטו להחזיר את נשמתו בגלגול בתוך סוס, ועל ידי עבודתו אצל אדונו, יוכל להשיב לו את גנבותיו. אך בשעה שרבי יהושע השיל מכר את הסוס לפריץ, הפסיק הסוס את עבודתו, שכן ירדתו לעולם לא היתה אלא להשיב לאדונו את גזלתו. כשהקיץ רבי יהושע השיל מחלומו, התפעמה רוחו, והשתאה על הדקדוק הגדול בשמים על קומו האלתי. (מרבה חיים)

לעריכת סעדת ראש חודש. הסכום היה גבוה מרכישת מזון לסעדה אחת, אולם מגדל זהירותו במקומו האילת ועקב רצונו שלא לשנות מדעת הנותן, הלה ורכש מצרכי מזון בסכום כולו. בקשי רב הצליחו הסועדים לסיים את הסעדה עם הפאזלים הרבים יותר מהרגלם, אבל תנאי הוא תנאי, והמקובל על עצמו צריך לעמוד בו. בתקופת מגוריו בשכונת בתי ברוךא שבירושלים, נודע לו כי תקנה קדומה היא שדירי השכונה חזבים להתפלל בבית הכנסת שבה. היתה זו תקנה עתיקה ואף אחד לא הקפיד עליה, חוץ מרבי שמואל אהרן, שמלא אותה ככתבה וכלשונה, שהרי אין לשנות מדעת הבעלים. לא זו בלבד, אלא שפעם הצרף לנסע מחוץ לעיר לנסיעה של יום אחד, ושכר בכסף מלא חזי אחד כדי שיתפלל שם במקומו. ההגיון אומר אמנם, שכונת התקנה היתה שדירי השכונה יקבעו את מקום תפלתם בשכונה, ולא העלו על דעתם למנוע מהדירים לנסע אפילו ליום אחד ולהעדר מהתפלה, אולם הוא לא הורה התר לעצמו ולא שנה מן הלשון ככתבו. בילדותו היה חסר-כל, וכאשר מצא פעם בגניזת בית הכנסת שו"ת מהר"ל דיסקין ישן ובלוי, שמח עליו כמוצא שלל רב, ולמד בו בכל עת מצא. ברבות הימים החל להסתפק, שמא הספר היה רכוש בית הכנסת והיה אסור עליו לקחתו, וכדי לצאת מכלל ספק רכש שו"ת מהר"ל חדש והקדישו לבית הכנסת. (מעילו של שמואל)

ה"אהבת ישראל" מוז'ניו נסע פעם ברפבת, ואחז בידו את הפרטיס הנסיעה בהמתינו לעלית המבקר שיבוא לנבא את הפרטיס שרכש. בסוף הנסיעה, כשראה הרבי כי המבקר לא עלה על הרפבת משום מה, קם וקרע את הפרטיס שלו לעין כל, כדי שפלאם יראו וילמדו ממנו שאין לנסע בהנב ברפבת, ויש להזהר במקומו האילת גם משאינם בני ברית. (הליכות החיים)

רבי מרדכי צוקרמן, משרידי תלמידי ה"חפץ חיים", היה זהיר מאד במקומו האילת והתרחק ממנו כמו מאש. פעם למד בספר "שערי תשובה" עם אדם נוסף, וכאשר הגיעו לענין אסור גזל שעליו האריך רבנו יונה בחמור העון ועלף שפמוון שצבר האדם מגזל ומרמה והונאה, לא רק שלא יתקים בידו אלא שהפמוון עצמו מבקש את רעתו של האדם, שקע רבי מרדכי בהרהורים והחל לספר: "מבית הורי חננתי והרגלתי שפמוון אחרים הוא כמו אש, והגם שבביתנו לא היה מאומה, העניית שררה בכל והמזון היה בצמצום, אבל ממונם של אחרים היה בעבורנו כמו אש", והמשיך ואמר: "וגם על עצמי אני יכול לומר, שאין לי שום נסיון במקומו אחרים. אלו היו מנח על שלחני סכום גדול של מיליון דולר שאינו שלי, לא הייתי חש שום משיכה או חמדה לכסף זה, והייתי יושן רגוע פאלו אין אצלי מאומה". לאחר מכן ספר על התקופה שלאחר השואה האפואה, אז היה ממונה על הכספים הרבים שיעדו לפליטי בני הישיבות שהתקבצו בלודז', ותחת ידיו עברו סכומים עצומים של ממוון. תוך כדי ספורו התרגש עד דמעוות, הרים את ידיו אל השמים ואמר: "יכול אני להרים את ידי ולומר, 'ידי נקיות!' אפילו אגורה אחת לא נטלתי לעצמי". לאחר רגע התעשת

המקובל רבי אפרים כהן מגדולי הלומדים ב"פנת יוסף", ראה פעם בחלום את ידידו החכם רבי שמעון אהרן אגסי מבגדד בעל "בני אהרן", כיצד הוא שוכב על מטתו ואלהיו הנביא עומד על ידיו וקורא לעברו בחמרה: "גנב, גנב! נבהל רבי אפרים, ולמחרת הלה וספר לרבי שמעון את החלום שראה. בהלה אחזה את רבי שמעון לשמע החלום, והוא נפנה מייד לבדק את חשבונותיו ורשימות ההוצאות וההכנסות שלו. לשמחתו, מצא שאמנם טעה באחד החשובים והחזיר לאחד המלוים שלו סכום נמוך יותר ממה שהיה אמור להחזיר לו, ומיד פנה ללא שהיות להשיב את הפמוון לבעליו, ותשב רוחו אליו. (אמרי שמעון)

זהירותו של רבי שמואל אהרן יודלביץ בעל 'מעיל שמואל' במקומו האילת, היתה להפליא. בתקופה בה התגורר בשכונת שערי חסד, גדלו בני משפחתו תרנגולת שהיתה מטילה ביצים. באותם ימים היה הדבר בגדר תופעה נפוצה, וגם השכנים גדלו תרנגולים בחצרים, אולם כשראה פעם את התרנגולת שלו מנקרת זרעונים בחצר השכנים, נבהל מאד ומיד שלח את התרנגולת אל השוחט, וחזר על פתחי השכנים כדי לבקש את מחילתם. פעם העניק לו אדם סכום כסף, אך הסתפק האם הסכום נתן לו אישית או כתרומה ל"עץ חיים" בה למד. הלה לשאל את רבי צבי פסח פרנק והוא הורה לו שהכסף נתון לו, וכך עשה. לזמנים, נזכר מאותו מעשה והחליט שלא להשתמש בכסף שיש עליו שאלה, והחזיר את הסכום כולו לישיבה. בתקופת עני ומחסור, נתן לו אדם עשרים גרוש

